

gyéniség rovására. S ez az élet szülte igazság lehet közönséges és fennkölt, lehet káromlás és ujjongó szépség, de megrendítő tárgyilagosság is, hogyha azt költő nyilvánítja ki, aki nyíltabb, bátrabb és szabadabb a »köznapni« embernél.

Egy ilyen élet szülte igazságot: idézek itt Balogh István versgyűjteményéből, amely ennek az alig ismert zentai költőnek magas szintű eszméletéről tanúskodik: »mert isten-ember szuronyt adott. Ölni, ölni tanított először, s aztán mondta, mi a béke...«

Ezzel az idézettel akarom bizonyítani Balogh eredeti költőemberi voltát és éppen most, amikor az álköltők egész légiója özönlötte el a világot, az álköltők és álgondolkodók sokasága, amelynek talán sohasem jutott volna eszébe a tiszta papíros bepiszkolása, a múza mindenáron való megerőszakolása, ha a költészet eredendő és nemes fogalma nem devalválódik a művészi szóról ma vallott bizonyos nézetek és elméletek nevében, amelyek sajnálatos módon igazgyönggyé avatták a közönséges kavicsot...

S e siralmas tény, s eszméletlenek már említett szintjét és minőségét szem előtt tartva állítom, hogy Balogh Istvánban már kezdeti eredményeinek alapján is eredeti alkotót üdvözölhetünk, ideértve természetesen a kötetében található jó versek mindegyikét, amelyek az idézettel azonos, mély és megrendítő emberi, értelmi nyomorúságot jelenítik meg, illetve leplezik le ama másik »igazság« nevében, amely egyesíti a költőt, a szó olyan sokszor felelőtlen, banális, hamis, álbölcs és hazug játékosát a lét világos és tiszta gondolatának valós tudatával.

Minden nyilvánvaló pozitívuma ellenére azonban Balogh István költészete egy kis finomításra szorul ahhoz, hogy tisztán csillogjon, illetve hogy verse versszerűvé váljon a műfaj mesterségbeli törvényeit, követelményeit illetően. Gondolok itt elsősorban azokra a nyelvadta lehetőségekre kihagyására (a vers mágikus világán belül), amelyeknek a segítségével álomszerű igézzéte varázsolható a legközönségesebb fogalom, a legszürkébb szókép is...

ZÁKÁNY ANTAL

KÉT NYELV KÉZFOGÁSA

DEZSŐ LÁSZLÓ: *Tipológiai vizsgálatok* (Szerbhorvát–magyar kontrasztív nyelvten I.)

Hungarológiai Intézet, Újvidék, 1971.

MIKES MELÁNIA — DEZSŐ LÁSZLÓ — VUKOVIĆ GORDANA: *A főnévi csoport alapkérdései*. (Szerbhorvát–magyar kontrasztív nyelvten II.)

Hungarológiai Intézet, Újvidék, 1972.

Mindkét mű a Hungarológiai Intézet nyelvészeti füzetekinek sorozatában jelent meg. Az egybevető nyelvtudományi vizsgálat bennünket különösen érintő részterületéről kapunk tudósítást. Dezső László köny-

ve egy nagyszabású vállalkozásnak, a magyar és a szerbhorvát nyelv egybevetésén alapuló nyelvtanának első nagyobb lejezete, mely elsősorban általános, rendszertani kérdésekkel foglalkozik. Általa betekin-

tést nyerünk a két nyelv konstrukciójába, megismerjük részrendszereik sajátosságait. Ennek a vizsgálódásnak gyakorlati vetülete, eredménye a nyelvtanulás megkönnyítése kell hogy legyen. A szerbhorvát–magyar kontrasztív nyelvtani kutatás elősegítheti a magyar anyanyelvűek szerbhorvatra való tanítását, ugyanakkor közelebb hozhatja a szerbek és a horvátok számára a magyar nyelvet.

Dezső László három kérdéscsoportot vizsgál meg tipológiai szempontból: az állítmányt és bővítményeit, a főnévi csoportot, valamint a mondat aktuális tagolását és szórendjét. Lényegében ezek azok a területek, melyeknek tanulmányozásával megismerhetők a magyar és a szerbhorvát nyelv rendszertani kontrasztjai.

Az egyes nyelvek közötti kapcsolatot a nyelvtani mélyszerkezet síkján a legmegközelíthetőbb, míg a felszíni szerkezetben az eltérő jelenségek jutnak kifejezésre. Ahhoz, hogy egy szerbhorvát, illetve magyar anyanyelvű egyén valamiről valamit közölni tudjon, többé-kevésbé azonos mélyszerkezeti elemekre van szükség: a cselekvő személynek, a cselekvésnek, a cselekvés eszközeinek, a cselekvés tárgyának, a cselekvés helyének és egyebeknek az ismeretére. Ezek a mélyszerkezeti kategóriák tulajdonképpen csak a tudatunkban léteznek (tudattartalom, gondolat), míg a felszíni szerkezetben funkcionálva különböző módon valósulhatnak meg. Jelen esetben arról van szó, hogy a magyar és a szerbhorvát nyelv kontrasztpontjai, jellemző nyelvtani formái a felszíni struktúrában, illetve szerkezetben jelentkeznek. Például a következő magyar mondatban a témát (az alanyi részt) datívusszal fejezzük ki: Péternek van kalapja. Szemben a szerbhorvát megfelelőjével, ahol a téma nominatívusban áll: Petar ima šešir. A két nyelv esetrendszerének, aspektualitásának eltérő alaki jegyei folytán számtalan hasonló különbség adódik.

Nem kevésbé izgalmasak a szórend és a főnévi csoport problémái. A szórend kérdéseivel az újabb szakirodalom igen sokat foglalkozik, és ez érthető is, mivel az előzmé-

nyek, a szituáció és a beszélő szándéka szerint csoportosított közlési egységek sorrendje, hangsúlyozása a közlés szempontjából nagy jelentőségű, nem esetleges. A szórendi tipológia alapján az egyes nyelvek különbözőképpen osztályozhatók is.

A főnévi csoport problematikájának általános vonatkozásaival a szerbhorvát–magyar kontrasztív nyelvtan első füzet foglalkozik, míg a második füzet a főnévi csoport konkrét elemzését mutatja be, a kontrasztív kutatások első számot tevő eredményeként.

A főnévi csoport a nyelvi konkretizációnak, a fogalmak tagolásának az eszköze. Két állandó összetevőből áll: főnévből és determinánsból (meghatározóból). A determináns lehet névelő és kijelölő névmás. A névelős nyelvekben a határozottság árnyaltabban fejezhető ki, de ez nem jelenti azt, hogy névelő nélkül egy nyelv hátrányba kerülhet.

A szerzők kontrasztív kutatásaikban a kétnyelvű közeg kínálta lehetőségeket használták fel, a két nyelvet beszélő szerbek és horvátok, illetve magyarok egymás nyelvének használata közben tett botlásaiából indultak ki, elemezték a névelőhibákat, szórendi és egyéb nyelvi vétségeket, hogy tudatosítva őket módszertani segítséget nyújtsanak a tanítványoknak és a pedagógusoknak.

A munka első fázisa az anyaggyűjtés volt. Az adatközlők szerbhorvát és magyar anyanyelvű középiskolai tanulók voltak, akik vagy egynyelvű, vagy pedig kétnyelvű közegben élnek. A gyűjtés magnetofon segítségével rögzített rövid beszélgetések, illetve írásbeli fordítást igénylő tesztek útján történt. A nyelvi interferencia vizsgálatából kiderült, hogy melyek a vitás pontok, milyen irányba kell továbbvezetni a kutatást. Ezután különböző kétnyelvű irodalmi szövegek, fordítások elemzésével, valamint az újabb tesztek eredményei alapján a kutatók az aktualizálásra vonatkozóan kontrasztív szabályokat állítottak fel. Az aktualizálás három eljárás összefoglaló neve: a mondatban szereplő főnévi csoportok jelzővel való ellátása (kvalifikálás), számának meghatározása, mennyisé-

gi jelzővel (kvantifikálás), valamint azonosítása kijelölő névmással és névelővel (azonosítás.)

A kvantifikálás a szerbhorvátban szinte kötelező, míg a magyarban csak bizonyos esetekben szükséges. Az ilyen mondat: *Došao sam vozom* (lehet többszöri átszállással is), kivételként tekinthető, mivel a szerbhorvát nyelvben a főnevek számát általában meg kell jelölnünk, a magyarban viszont a beszélő határozza meg, használ-e számnevet vagy sem: *Egész este levelet írtam.* (A levélírás tényét hangsúlyozza ki. Nem tudhatjuk, hány levélről van szó.)

A kvalifikálás összetett nyelvi aktus; a kontrasztív nyelvten harmadik füzeté részletesebben foglalkozik majd vele.

Az azonosítás többféle módon is történhet: névmással és birtokjelöléssel, főnévi névmással és kevésbé nyomatékos módon. Érdekesek az azonosítás hiányának esetei. Ilyenkor a magyarban vagy elmarad a névelő, vagy pedig határozatlan névmást, határozatlan névelőt használunk, a szerbhorvátban pedig a *neki, jedan*, illetőleg a determináns hiánya jelzi az azonosítás hiányát. A következő példában a fordító nem tartotta szükségesnek a névelő jelölését: *»... váratlanul egy nyúl ugrott elő: ... neocékivano iskoći zec.«* (Déry : Niki)

A második füzet második része az aktualizálás kontrasztív szabályaival foglalkozik. Az átfogó szabályrendszer hét csoportot foglal

magában. Ezek valójában a normatív nyelvten szabályaihoz hasonlítanak, azzal a többlettel, hogy bizonyos lélektani, szociológiai stb. mozzanatokat is figyelembe vesznek. Például a határozottság nem nyomatékos kifejező eszközei közül a magyar az névelőnek a szerbhorvát *ova* névmás felel meg. Akkor használatos a közlés témájában, »ha a jelzős vagy jelző nélküli NP deixis útján „közeli jegy“ révén azonosítható, s a sajátos kontextuális feltételek megkívánják, hogy a deixis expliciten kifejeződjön a szerbhorvátban«.

Pl. Segítséget csak az irgalomtól kérhet, az pedig maga is megfogatkozott az elpusztult országban.

Szh.: *Mogao je da se uzda jedino u milosrde, no i ono beše prešahnulo u ovo* uništenoj zemlji. (Niki)

A szerbhorvát anyanyelvű olvasó tudatában az elpusztult ország nem vált ki olyan asszociációt, hogy a »naša zemlja« kifejezést használni lehessen, ezért a deixist (*ova*) expliciten kell jelölnünk.

Összegezéstül elmondhatjuk, hogy a szerbhorvát—magyar összetevő nyelvten már régóta érzett hiányosságokat igyekszik pótolni, kétnyelvű közösségünk mindennapi érintkezését próbálja zavartalanabbá tenni, elősegítve a nyelvek kézfogásán túl eszmék, szokások, kultúrák kézfogását is.

MOLNÁR CSIKÓS LÁSZLÓ

AZ INDULÁS HÍRNÖKE

Dr. DANILO KECIĆ: *Revolucionarni radnički pokret u Subotici — A forradalmi munkásmozgalom Szabadkán.* I. kötet. 1918—1921.

Szabadka és környéke történelmi dokumentumainak feldolgozását pénzelő községi alap, Szabadka, 1973.

Szabadka történetírásának szerkesztő bizottsága végre életjelt adott magáról. Amikor már úgy rémlett, hogy azoknak az egyre hangosabban jelentkező bírálóknak lesz igazuk,

akik szerint a város monográfiája megírásának ügye végleg megrekedt, megtört a jég és az érdeklődők egy vastok kötet formájában kapták kézhez a cáfolatot: Dr. Danilo Kecić,